

פתח דבר – בשערי המקדש

וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם
בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם
וְנִתְּתִים וְהָרַבִּיתִי אוֹתָם
וְנִתְּתִי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם.
וְהָיָה מִשְׁפָּנִי עֲלֵיהֶם
וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם.
וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה'
מִקְדָּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם
(יחזקאל לו, כו-כח)
כִּי מִמָּדָּה הַכֹּל וּמִמָּדָּד נִתְּנָה לָךְ
(דברי הימים-א כט, א-ב; יד)

ספר "משנה תורה" כולל את כל התורה, וכל "הראויים להוראה"¹, בין רבנים בין פוסקים, ואף מי שמתיר נדרים או רואה כתמים או מתיר בכורות במומן, צריכים לדעת את התורה כולה? זהו ייעודו של ספר "משנה תורה" (ראה הקדמתנו לספר שופטים; וראה פתח דבר למהדורת הביאור). וכבר כתב מורנו ורבנו הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל בהקדמתו לספר הקרבנות: "לי נדמה כי מחמת הניתוק מתורת רבנו הגדול לכל ענפיה רבתה השחיתות בכל ענפי החיים... ואילו למדו הרמב"ם בכל חלקיו, לא היו נוהגים כך". הכרת התורה כולה, ובכללה המקדש ועבודת הקרבנות, חיונית להבנת כל הלכה בתורה, כלשונו הנוקבת של הרמב"ם בפירושו למשנה:

והאדם הנבחן ואחר כך ניתנה לו רשות [לפסוק ולדון]... הוא שיהיה מתלמידי חכמים דוקא, מפורסם בדתיותו [בשמירת המצוות], כמו שמתבאר בגמר [=בגמרא] הוריות, אם היתה לו ידיעה בכל התלמוד ויש לו בקיאות במסכתא מן המסכתות, שכל זמן שנשאל שאלה מאותה המסכתא עונה עליה תשובה נכונה, הרי זה ראוי להתמנות בעירו, ונותנים לו רשות לכך. וכאשר הרשו לו, יהיה נוטל רשות. ואם היה מובהק בחכמה, עד כדי שיענה תשובה נכונה בכל זמן שנשאל בכל התלמוד, הרי זה ראוי להתמנות ראש ישיבה. וענין ראש ישיבה, שיעשה ישיבה בכל מקום שיגור, וידון וילמד ויורה... ושמה יטעך בכל הענינים

ברוך אתה ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, מקדש עמו ישראל, המדריכנו בנתיב חיים, קדושה וטהרה, המסייענו להעמיד לפני בית ישראל את שלושת ספרי המקדש - עבודה, הקרבנות וטהרה - בתוספת ביאור קצר ומשוכלל, למען יהיו הכל, קטן וגדול, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר, ממשמשים בתורת רבנו בכל הודה ותפארתה. ואוסיף להודות לה' על כי אלפי תלמידים לומדים מדי יום בספרים אלו במסגרת מפעל "הרמב"ם היומי" ועל שעלה בידנו לסלול להם דרך לימוד ולקרב את תורת משה לכל מי שחפץ להתבשר מתורת הרמב"ם. ואפרוש את כפי בתפילה אל אלוהינו שיכוון אותנו תמיד אל האמת. ויהי רצון מלפניו שהדברים שאמרנו בביאורנו יתקבלו על ידי הלומדים.

באופן כללי, מחצית מספר "משנה תורה" עוסקת בהנהגת היחיד ומחציתו בהנהגת האומה. כך זה פותח את המחצית השנייה ועוסק במקדש ובטהרה. לימוד הלכות אלו מזמין את הלומד להתוודע אל עולם הקודש החסר כל כך בימינו במגמה לעורר את הלבבות לרצות להקיף את כלל הלכות המקדש לעומקן ולהטמיע בציבור את הצורך ללמוד בהן כהכנה לקראת בניין בית המקדש במהרה בימינו שישנה את הליכות חיינו. החגים, למשל, ישתנו לגמרי, ויקבלו צביון אחר. זו הסיבה שהתוספת יעלה ויבוא הנאמרת במועדים מופיעה בלב ברכת העבודה שבתפילת העמידה, שאומרים אותה דורשי ה' שלוש פעמים ביום בתפילתם.

תורת חיים. באין מקדש וטהרה, אין טעם החיים ניכר, והוא מוחלף במקסם שווא של דרישה אל המתים. במקום לעלות לרגל לירושלים בטהרה מכל הטומאות, ובייחוד מטומאת מת, ולהתחבר יחד עם כל ישראל לאלוהים חיים, נוהים רבבות ומאות אלפים לקברים, בין בטומאת ארץ העמים בין בארץ הקודש שנטמאה מקברים המתגלים בה חדשים לבקרים. עוד רגע קט, ואיש לא יזכור שהמילה 'עלייה' מציינת התעלות על ידי הליכה למקום קדוש, לארץ ישראל, שהיא מקום חיים, אל המקדש, שחייב האדם להיטהר מן הטומאה החמורה, טומאת מת, לפני העלייה אליו, יהיה המת מי שיהיה. וכבר ניטשטשו הדעות, עד שכבר אין האדם תמה על מי שאומר 'עליתי לרגל ל...קבר הצדיק'. ואולי יש נחמה קטנה בעובדה שאם כוחו של המוות כה גדול, על אחת כמה וכמה כוחם של החיים. המקדש הוא טעם החיים, המקום שמתמזגים בו המעשה והמחשבה, היחיד והיחד.

הללו שכללתי בדברי אלה אותם השמות המפורסמים בארץ ישראל ובבל שקוראין אנשים 'ראש ישיבה' ואחרים 'אב בית דין', ומבדילים בין 'ראש ישיבת גאון יעקב' ובין 'ראש ישיבה של גולה', וכן כותבים לאנשים אשר לא ראו אותם 'ראש ישיבה' או זולת זה מן השמות, לפי שהדברים הללו פיטומי שמא בעלמא [הגדלת השם בלבד, בחינת תואר ריק מתוכן], והרי הן כדרך הכינויים והחניכה. וכבר ראיתי בארץ ישראל אנשים נקראים 'חברים', ובמקומות אחרים מי שנקרא 'ראש ישיבה', ואפילו בר בי רב דחד יומא ליתיה [ואפילו תלמיד בן יומו בבית המדרש איננו, כלומר שאינו ראוי לתואר פשוט מזה]. ואנחנו לא דברנו בשמות אלא בעניינים [לא הגדרנו את האנשים לפי התארים, אלא לפי התכונות].³

ידיעת כל התורה כולה חיונית כדי שתהיה תורת אמת,

המקדש – במהרה בימינו

מעלינו את המחלצות הכבדות שאנו נושאים עמנו מן הגלות, ללבוש בגדי חג ולרוץ בשמחה אל המקדש, אל החיים. דרך משל, ההכנות הקדחתניות לפני חג המצות בימינו ובודורות הקודמים, שעיקרן הניקיון, אינן אלא 'שומר מקום' להכנות הגדולות למקדש ולקרבתו ולטהרה הנדרשים בחג הפסח. כל מי שמכין את עצמו ולומד את הלכות המקדש ומצייר לעצמו את שמחת המקדש יודע שהתורה "לא באה אלא להקל את העבודות ולמעט את הטורח" (מו"ג ג,מז), למעט את הטורח המיותר, הבנוי על הבלים חולפים, אדים עולים ומתפוגגים, ולבנות במקומו עולם של קודש, המקל על האדם להגיע לשלוות הנפש ולהתעלות כוחותיו, כדברי הרמב"ם בספר "מורה הנבוכים", וזה לשונו:

ואין לשקול קלות התורה וקשייה לפי שאיפותיו של כל מושחת שפל בעל מגרעות מידותיות, אלא נבחנו לפי השלם שבבני אדם, אשר מטרת התורה הזו שיהיו כל בני אדם אותו האדם.⁵

המקדש והנגזר ממנו הם טעם החיים. "מיום שחבר בית המקדש, אין לך יום שאין בו קללה, ולא ירד

מצוות רבות נצטוו ישראל לעשות זכר למקדש, מעין זיכרון לדמעות שכבר יבשו על אבדן המקדש, המסמל את הקרבה המוחשית של היהודי אל ה' יתברך, של טהרת הגוף והנפש ושל הכפרה והגאולה. המקדש, שמילא בעבר את חיינו הלאומיים תוכן ממשי ומעשי, נעשה אט אט ציפייה מעורפלת שאינה ידועה אף בקרב רבים בציבור הדתי, ואנו מקווים שישוב המקדש להיות מקום שמחתנו ושהלימוד בספר זה יזכיר לנו לא רק את העבר, אלא בעיקר את העתיד, את החובה המוטלת עלינו לשרטט בבהירות את מעמדו של המקדש, תחילה לנו, ואחר כך לעולם כולו, ולשאוף להביא את הדברים לידי מימוש.

בכל רחבי מעשינו, ניכר חסרונו של המקדש. גלינו מארצנו ויצאנו מדעתנו, וכשחזרנו לארצנו עדיין לא שכנו מתעיינתו. הריק שהותיר חורבן בית המקדש בחיינו נתמלא עד מהרה בדברים אחרים, עד שאתה מוצא היום ספר שלם עם מאות עמודים המוקדש להלכות ספירת העומר, שהרמב"ם דן בהן בהלכות אחדות⁴. והיכן ייכנסו הלכות המקדש בדוחק שנוצר בעולם הספר היהודי? הנה ימים באים, שנוכל להשיל

מותר ליהודי להתפלל מלבד במקום הקדוש ביותר לכל יהודי זה עשרות שנים נכון אף ברגע כתיבת שורות אלו. דומה שההרגל לחיי גלות יחד עם התרבות הקלוקלת השלטת בימינו גרמו לנו לדאבון לבנו לחולשה גדולה ברצון ובשאיפה למקדש, בעוד התורה מצווה אותנו בפירוש "לשכנו תדרשו"⁹, שהרי במקדש תלויה השראת השכינה בישראל, ונמצא שמתקיימים בנו דברי הנביאים "ציון היא, דורש אין לה"¹⁰, ו"העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב"¹¹.

חז"ל עמדו על הקשר בין גיוס כוחות הנפש לקיום המצווה לבין מימושה לדורות: "כל דבר ודבר שנתנו ישראל נפשן עליהן, נתקיימו בידן... כגון השבת והמילה ותלמוד תורה וטבילה, שנתנו נפשן עליהן, נתקיימו בידן, וכגון בית המקדש והדינין [סנהדרין!] ושמיטין ויובלות [שצריך 'ביאת כולכם', עלייה לארץ], שלא נתנו ישראל נפשן עליהן, לא נתקיימו בידן"¹². נראה שדווקא המצוות שצריכות אחדות ושיתוף פעולה לאומי, ולא מעשה של הפרט, קשה יותר להתמסר אליהן, והמקדש היא הראשונה בהן. גם מבחינה ראלית, אין ספק שאילו היו חכמי ישראל מציבים את המקדש בראש מעייניהם, היה המצב שונה תכלית השינוי. אפשר שעל זה אמרו חז"ל בחריפות: "אין ישראל רואין סימן גאולה לעולם, עד שיחזרו ויבקשו שלשתם: מלכות ה', מלכות בית דוד ובנין בית המקדש"¹³.

משום כך, ראינו חובה להוסיף למהדרה זו נספחים מעשיים המעוררים את השאיפה לבנין הבית ומקדמים את החזון לבנין בית מקדש.

הטל לברכה, וניטל טעם הפירות"⁶, כדבריו הנוקבים של רבי יצחק: "מיום שחרב בית המקדש, ניטל טעם ביאה, וניתנה לעוברי עבירה"⁷, ואפשר שהדברים מכוונים, שהביאה מביאה לידי פרי הבטן. עוברי עברה עשו קודש וקדושה קֹדֶשׁ וקִדְשָׁה, וניתקו בין התשוקה ובין הקדושה. המקדש מכוון להביא את חיי העולם הזה ככל מקום שהם למקום של קדושה. כל מפגש במקדש מעלה את הבא אליו, כל מי שיהיה מבאי העולם, ובוודאי יהודי, לחיות בדבקות בכל מקום שהוא.

המקדש יהיה מרפא לשברים רבים שבתוכנו. הנחמה הגדולה אחר כל המשברים הכואבים שעברנו בגלות תבוא עם שוב השכינה לציון ולמקדש, כבקשתנו "שׁוֹבָה עֲלֵינוּ בְּהִמּוֹן רַחֲמֶיךָ... בְּנֶגַה בְּיָתֶךָ בְּבִתְחִלָּה וְכִכּוֹן מִקִּדְשֶׁךָ עַל מְכוֹנֵנוּ"⁸. לא עוד עדות עדות, תורות תורות, אלא עם אחד ותורה אחת. לא עוד החמרות מיותרות בכשרות הבשר, אלא תורה אחת שאין חומרות והוצאת קרבנות לבית הפסול. מידה אחת מדויקת של עישרון ושל הין. מצבנו היום דומה למי שנכרתו רגליו, וכבר התרגל ללכת בעזרת קביים, וכשמציעים לו רגליים, הוא אומר שכבר התרגל ללכת בלי רגליים.

הדבר המכאיב ביותר בעיני המקדש הוא חוסר הרצון שלנו, עד כדי כך שנדמה לעתים שדיון במקדש כרוך רק בקושי הלכתי. ולא היא. אין בעיה שההלכה אינה יכולה לפתור אותה, מלבד חוסר הרצון המוביל לחרפה. מצבו של מקום המקדש בימינו קשה. ההצטופפות בכותל המערבי בלי שאת עינינו מעלה היא לדאבון לבנו תוצאה של מעשה ידנו, תוצאה של שכחה. והדבר הבלתי נתפס, בכל מקום בעולם

הטהרה – לפרוץ לעולם נשגב ונעלם

ביותר, דורשים התבוננות ושינון והבנה, בעיקר בגלל ריחוק הדברים בימינו. ראוי לקרוא בעיון רב את הנחיית הרמב"ם ללומד, המובאת להלן בהקדמה לספר זה. בספר זה נדרשנו יותר מכל להמחיש את ההלכות במגוון דרכים, בעיקר באיורים. כאן המציאות החיה (הראליה) של חיי טהרה משתקפת בפרטי פרטים של חיים שלמים בכל תופעות החיים. על הלכות רבות, ראוי לומר את דברי הרמב"ם בהקשר אחר: "צריך כל תלמיד חכמים ללמדו.

דיני טומאה וטהרה למקדש נעשים מציאות חיה בספר טהרה. זהו הספר הארוך ביותר ב"משנה תורה" (144 פרקים), ובו הרמב"ם מסדר ומנפה ומלטש ומגיש ללומד את כלל דיני טומאה וטהרה הסבוכים לפרטיהם אך בקיצור כפי שלא נעשה לפניו וגם לא אחריו. החזון הגדול של המקדש, המתואר בשני הספרים הקודמים, ספר עבודה וספר הקרבנות, בא לידי סיום בספר זה.

פרטי הטהרה והטומאה, כולל הכללים היסודיים

הנתפסים שלא כפי שהם¹⁵ עקב שונותם של מושגי הטומאה בקרב העמים. אנו מקווים שפרצה זו תועיל להוסיף צימאון, להוסיף דעת ולהכיר את התחום הזה, לפי ש'דעת' הוא כינויו של סדר טהרות במשנה³, וב'מי הדעות' חותם הרמב"ם את ספרו זה.

ואי אפשר להודיע צורתו בכתב, אלא בראיית העין¹⁴. מאמץ גדול נעשה בתחום זה בעזרת מגוון איורים. ברבים מהם נדרשנו לחקירה במאגרי ידע היסטורי וארכאולוגי כדי להעמיד תמונה חיה ככל שידנו, יד כהה, משגת. אנו מקווים שפרצנו פרצה, גם אם דחוקה, בחלון הזכוכית בענייני טומאה,

ביאור ענייני הראליה בהלכות כלים

המקדש ויחולו שוב דיני הטהרה במלואם, ויזדקקו חכמי הדור לחבר 'מסכת כלים' חדשה, שתכלול את דיני הכלים החדשים, כגון הרדיו והרכב והמיקרוגל והמחשב, תסייע להם הבנת דבריהם של קדמונינו והכלים שהיו בימיהם לקבוע דינים לכלים החדשים.

ביאור הכלים נעשה במהדורתנו בשלוש דרכים: תיאור מילולי, איורים נלווים לביאור, ותמונות בצבע בנספח הכולל תמונות של ממצאים ארכאולוגיים או כלים בני ימינו הדומים לאלו שבהלכות או ששוחזרו על פי המחקר, ואף קישורים לסרטונים המדגימים את השימוש בכלים.

כדי להשיג את המטרה של החייאת הראליה, טרחנו טרחה רבה כדי להבין את מהות הכלים. נעזרנו בראש ובראשונה בפירושו המשנה לרמב"ם, כדרכנו בביאור "הרמב"ם על פי הרמב"ם", והוא היה לנו לעינינו.

הרמב"ם עצמו טרח וביאר את הראליה בפירושו לסדר טהרות יותר ממה שעשה בסדרים האחרים. מבחינה זו, אחזנו בשיפולי גלימתו בעצם המאמץ לבאר את המציאות כבשאר הביאורים. ואולם כדי להבין את פירושו של הרמב"ם על בוריו, היה עלינו לפעמים לעיין בתרגומיהם השונים של דבריו שנכתבו בלשון הערבית, ובמידת הצורך אף במילונים. כמו כן נעזרנו בפירושיהם של תלמידי חכמים אחרים, ראשונים ואחרונים, להבנת ההלכות, ובמיוחד הלכות שמקורן אינו המשנה, והרמב"ם אינו מפרש אותן.

אך גם בזאת לא היה די. לכן, עיינו בספרים וברחבי המרשתת (האינטרנט), ונעזרנו בידיעותיהם של מומחים לתקופות הקדומות ככל יכולתנו להבין על בוריים את מבניהם וצורתם ומהותם של הכלים והבגדים וחומרי הגלם מתקופת המשנה. ד"ר יחיאל קארה, עורך המשנה של המהדורה, סייע לנו בביאור כמה מן המונחים בערבית. בפרט ייזכר לטוב הרב ד"ר נחום בן יהודה, מומחה לתקופה העתיקה,

מיוחדות הן הלכות כלים בשפע ענייני הראליה שבהן ובצורך להבין את מציאות החיים בעת שנתחברו. חכמי המשנה התייחסו לחפצים שהיו מוכרים בימיהם והאירו על פיהם את הלכות טומאה וטהרה. בחלוף הזמן, לא זו בלבד שהדינים נזנחו ונעשו "הלכתא למשיחא", גם הכרת הכלים עצמם הלכה ונמוגה במציאות החיים שנשתנתה והפסקת הדיבור בעברית בתקופת התלמוד עד לתחיית הלשון העברית בעת החדשה. דבר זה נכון גם לגבי הזמן שחלף מיום חיבור המשנה, במאה השנייה לספירה, עד פירושה על ידי הרמב"ם כעבור כאלף שנה. ועל אחת כמה וכמה בימינו, שרוב הכלים הללו אינם מוכרים, ואף אלו הדומים להם כבר נשתנה שם, ובהרבה מן המקרים, גם שמותיהם החדשים ידועים רק לחוג מצומצם של מומחים העוסקים בהם.

אמרה לגלגנית המיוחסת לעולם הישיבות אומרת: "אנחנו תלמידי הישיבות רוצים לדעת מה אמרו אביי ורבא, והחוקרים באקדמיה רוצים לדעת מה לבשו". ודאי שחשוב יותר לדעת מה אמרו ממה לבשו, אך ברור גם שיש במחקר כדי להפרות את הלימוד. אבל לדידנו, יש דבר חשוב משני אלה, לחיות את עולמם של חכמינו וזכרונם לברכה, לדעת מה אמרו ואף מה לבשו, ומתוך כך לחיות את חיינו ולדעת מה עלינו לעשות ולאן עלינו לשאוף.

שמנו לנו למטרה להחיות בביאורנו את הדברים לנגד עיניו של הלומד. מעט מעט אנו נחשפים לעוד כלי ולעוד בגד, ואנו נכנסים לבתייהם של חכמי המשנה, ממששים בחפציהם וחשים את עולמם. אל מול עיניו של הלומד, הולך ונגלה עולם שלם ועשיר של כלים בשימוש יום יומי שרובם נתעלמו מאתנו. ביארנו אותם עד כמה שידנו משגת, כדי שלא נימצא משננים את דבריהם בלא הבנה כפטופט הזרזיר. מלבד זאת, יש עוד תועלת בדברים, שכשייבנה בית

להתלבטות, בעיקר כשהרמב"ם מבאר את הדברים על פי המציאות שהייתה בימיו, שלמיטב ידיעתנו היום, לא הייתה כמציאות בימי המשנה. במקרים אלה, ניסינו ליישב את דברי הרמב"ם עם הידוע לנו על הזמנים הקדומים, ולעתים הערנו על הפער, ואנו מציעים לפני הלומד את כל המידע. כך למשל הרמב"ם אומר שהדולפקי¹⁵ הוא שולחן ארוך, אלא שהוא מוכר לנו ממקורות אחרים דווקא כשולחן מהודר, לאו דווקא ארוך. במקרה זה הערנו על הפער, תוך רמיזה דקה לכיוון פתרון אפשרי: הדולפקי נזכר אצל חזו"ל גם בתלמוד הבבלי, לאחר תקופת המשנה, ואפשר שחילוף העתים ושינוי המקומות גרמו לשינוי צורת השולחן המכונה בשם זה.

מכל מקום, הרמב"ם עצמו אומר על כמה מן הכלים שצורתם אינה ידועה לו, ושהעיקר הוא הכלל ההלכתי המנחה בדיני הכלים הללו¹⁶, ואף על פי כן הוא מביא פעמים הרבה את לשון הדינים ושמות הכלים שבמשנה כפי שהם, גם כשלא ידע אל נכון את מהותם ותוארם, כנראה מתוך תפיסה שעליו לכלול בחיבורו את כלל הדינים העולים מחיבורי התורה שבעל פה¹⁷, וחוסר ידיעה פרטי במקום מסוים אינו יכול לגרום להשמטת הדין בכללו, ויבואו הלומדים הבאים וישלימו את אשר לא ביאר הוא. ונקוט בידך כלל זה בדברי הרמב"ם על המדע שבתלמוד, שאפשר לומר אותם גם על דבריו: יש מדעים שלמדו אותם חכמי ישראל מחכמי הגויים ומהתפתחות המדע בזמנם, ואין בזה משום פסול¹⁸, שאין דיני התורה כפופים לתגליות מדעיות ולהפרכתן. בסופו של דבר:

כל מה שאפשר לבאר דברי האדם [דברי חכמים] כדי שיהא תואם את המציאות שהוכחה מציאותה, הוא יותר עדיף ונכון לבעל הטבעים הנעלים ואיש הצדק¹⁹.

וכך השתדלנו לעשות.

עשינו כמיטב יכולתנו לבאר את ההלכות הקשות שדורות רבים כמעט לא דנו בהם, והבאים אחרינו יוכלו להשלים את אשר פתחנו בו.

יהי רצון שיתעוררו הלבבות ויבואו הדברים לכדי מעשה,

ייבנה המקדש, ורוח טהרה תעטוף את כל בית ישראל, וחיים של דעת אלוהים יימצאו בכל הארץ.

שליווה את עבודתנו בתחום התמחותו, טרח ועמל וביירר עם מומחים אחרים מרחבי העולם, ביניהם ד"ר פטרה לינשילד מאוניברסיטת בון, והאיר את עינינו בעניינים רבים. אף נעזרנו הרבה במחקריו החשובים של הרב פרופ' דניאל שפרבר, שספרו "תרבות חומרית בארץ-ישראל בימי התלמוד" היה לנו לעיניים. בחקר החי, נסתייענו בד"ר משה רענן, הן במאמריו המפורסמים במרשתת הן בעצותיו. כמו כן נעזרנו בפרופ' זהר עמר בתחום הצומח וגם בענייני ראליה אחרים. ספרים חשובים עמדו לנגד עינינו, ספרו של פרופ' שמואל קרויס, "קדמוניות התלמוד", שאף על פי שחלפו עשרות שנים מיום שנכתב, עדיין לא נס לחו, וספרו של ד"ר יהושע בראנד, "כלי החרס בתקופת התלמוד" ועוד ספרים רבים וטובים. ר' דוד משה ואיתמר חדאד ליוו את ביאור ההלכות הללו. איתמר ערך את נספח התמונות בצבע. מר שלומי צמח סייע בחקירת כמה מן הכלים. הרב עזריה אריאל, ראש "ישיבת בית הבחירה", בדק את כל הדינים והאירורים, כמו שעשה בכל ספר טהרה. ביאור זה רוכז בצורה נפלאה על ידי הרב הלל גרשוני, שהשתתף גם בכתיבת הקדמה זו, ולא חסך כל מאמץ לברר את המציאות ואת הדין. העבודה עמו יחד על הדברים במשך שעות הרבה הסבה לי עונג רב.

עיינו גם בספרים חדשים הדינים במשנת כלים והלכות כלים שברמב"ם שיש בהם אירורים של עניינים שבהלכה, "תבנית כלים" ו"מראות חיים", אף על פי שרוב האירורים בהם הם פרי דיוק בדברי הפרשנים, ולא התבוננות בממצאים בשטח. גם אנו נאלצנו לעתים לדמיין כמה פרטים בצורת הכלים שאחרים לא עסקו בהם, אך השתדלנו למעט בזה. מקוצר המצע, לא פירטנו את כל המקורות שנסתייענו בהם לצורך האירורים.

נאיר כאן את אחת מן הבעיות שנתקלנו בהן בניסיוננו להבין את ההלכות. כאמור, מטרתנו במהדורה זו לבאר את הרמב"ם על פי הרמב"ם, אך ההלכות והכלים שהן נוגעות אליהן מקורם בזמן המשנה והתלמוד. הפער בין כאלף שנים גרם לעתים

שלמי תודה

ככורת המאמץ בביאור ספר עבודה וספר הקרבנות נעשתה על ידי הרב יוסף אלבו, שעמל וטרח במשך שנים על הביאור לספר זה, ליווה את מאמצי העריכה הממושכת והמעמיקה ואת ההגהות הרבות, חקר ודקדק וליטש את הדברים, ולא חסך כל מאמץ כדי שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן. ר' יוני רבינוביץ ביאר את שלושת פרקי קינים שבהלכות פסולי המוקדשין, וישב חודשים רבים על המדוכה בחקירת שיטת הרמב"ם בעומק ובחדות האופייניים לו, כדרכו בקודש, כפי שעשה בהלכות איסורי ביאה. וכבר אמרו חכמים: "קינים ופתחי נידה הן הן גופי הלכות"²³. הקושי המיוחד בהבנת הלכות פסולי המוקדשין הצריך סיכומים ותשומת לב מיוחדת. את המלאכה הקשה הזאת, נטל על עצמו הרב דביר טל, שהשעות הרבות שביליתי בחברתו גרמו לי הנאה מרובה, ביחוד בהקדמה למעשה הקרבנות.

בספר הקרבנות כתבתי בזמנו את הביאור היסודי בהלכות קרבן פסח וחגיגה, ומקצתו פורסמה במסגרת הספרון "לקראת מקדש". ר' יונתן רבינוביץ ביאר את הלכות מחוסרי כפרה והוסיף להן הקדמה מעמיקה כדרכו בקודש. הרב אוהד נפש, ואחריו הרב ד"ר יוסי ארליך, הניחו את יסודות הביאור להלכות תמורה. הרב ארליך אף העמיק והרחיב בהן.

בספר טהרה עמל משך שנים רבות הרב הלל גרשוני, שביאר חלק גדול ממנו, ליווה את ביאורו, את מאמצי העריכה הממושכת והמעמיקה ואת ההגהות הרבות, חקר ודקדק וליטש את הדברים, ולא חסך כל מאמץ כדי שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן, ביחוד בחודשים האחרונים, שנדרש בהם מאמץ יתר, לילה ויום, בהתמדה ובטוב דעת. הרב יוסף אלבו והרב אבי כהנא והרב בנימין לנדאו והרב עמנואל מזרחי והרב דוד משה והרב רועי דובקין סייעו בביאורו של ספר טהרה ובהגהותיו. מר יוני רבינוביץ וד"ר יוסי ארליך סייעו הרבה בסיכומי הדינים ובדקדוקם.

כרך זה הצריך איורים רבים. לצדי עמדו שלושה בעלי מקצוע מוכשרים במלאכתם: יעקב שהם על הציורים ההנדסיים, שעצותיו המועילות היו לי לעזר רב; המאייר אלחנן בן אורי, שאיוריו הרבים מחיים את ההלכות; והמאייר המוכשר שלמה שטראוס, שסייע בחלק מן האיורים בספר טהרה.

תודה לה', שהשמים כסאו והארץ הדום רגליו, וכל הארץ מלאה כבודו, אשר הובילנו בדרך טהרה ותום, אשר היה לנו מסעד ועיר מבצר ועמוד ברזל וחומת נחושת²⁰ לעמוד במשימה הגדולה של ביאור ספר "משנה תורה". בכרך זה באו הדברים לידי סיום, כשידי האחת עוסקת בפרנסת ביתי במשרה חלקית בהיי-טק, וכל דעתי ולבי ובשרי נתונים לחזון שהניח לנו הרמב"ם. איני יודע למה פיתני ה' ואפתי²¹ לחשוב שהמשימה קלה, ונחלצתי לעשותה, והייתה בלבי כאש בוערת, עצורה בעצמותי, ונלאיתי כלכל ולא אוכל. לא הייתי יכול לעמוד במשימה זה לולי חברים של טהרה, כמשמען העמוק של המילים, או כפי שאומר הרמב"ם: "קורין לתלמידי חכמים חברים. וקראום בשם זה, מפני שחברותם זה לזה היא החברות האמתית, מפני שהיא לשם שמים"²².

ככורת התודות מגיעה לד"ר יחיאל קארה, המלווה את מפעל הביאור מתחילתו בדקות מרשימה במשימה ובחתיירה להגעה ליעד בלא לאות. מאמצי הם מאבני הבניין של המפעל כולו, להגישו לפני הקורא בלשון קצרה ורהוטה בלא מכשול ופקפוק. ילווהו ה' בבריות מעליא ויראנו טוב. את העבודה כולה ליווה הצוות הקבוע והמסור של עורכי המשנה, הרב רועי דובקין, מבאר ומגיה, ור' הלל גרשוני האחראי על הנוסח ובריקת עדי הנוסח, שבכרכים הקודמים כבר הרחבנו בטובת העין שלהם וברוח ה' המפעמת בהם. עוד יבוא על הברכה ר' איתמר חדאד שהצטרף וסייע לנו הרבה בכל הספר בכל דבר ועניין. דבקותם של כל אלה המרשימה ביעד בלא לאות היא מאבני הבניין של המפעל כולו.

כרך זה נעשה בשותפות עם "ישיבת בית הבחירה" שלידי "מכון המקדש" בירושלים, בראשות הרב ישראל אריאל שליט"א ותלמידי חכמים מן המכון, שעמלו כדי שיצא דבר מתוקן מתחת ידינו. הרב עזריה אריאל, ראש "ישיבת בית הבחירה", ששבילי המקדש ושבילי הטהרה והטומאה נהירים לו כשבילי ביתו, ביאר את "הלכות בית הבחירה" ואת "הלכות משכב ומושב" והגיה בדקדוק את כל הספר כולו, ועמד לימינו בהתרת ספקות ובעיון מחודש בכמה מן ההלכות. חכמתו ודרך הפשט בהבנותיו, ניסוחיו היפים והקצרים, אצילות לבבו ותגובותיו המהירות היו לנו למגדלור בדרך הטומאה עד שהביאנו לטהרה.

היומי". הספר נעשה בלוח זמנים מאתגר במיוחד, ואנחנו מקווים שפירות מאמצינו ניכרים בין שיטות המהדורה. יחד עם זאת, אנו בטוחים שכשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלא טעות. אנא הסבו את תשומת לבנו לטעויות שתמצאו בו, וראו נא את עצמכם שותפים למפעלנו. נשמח לעזור לכם אם יש בידכם רעיון להניף הלאה את החזון הגדול.

והנה כאן מקום להודות גם לצוות המורחב, שמכוחם מגיעים רעיונות ומילים לידי מעשה. בכורת התודות למר יצחק וייספיש על מאמציו המרובים בהפקת הספר ובליווי המסור של המפעל מתחילתו בדבקות ובנועם. רוח ה' מלווה את פועלו. אצילות לבבו וחכמתו וטוהר כפיו הם לעצה טובה לי בכל צעד ושעל. שלוח מעלה הוא ואיש יקר שהמפעל כולו חב לו על חריצותו ודבקותו, והכל לשם שמים בהתנדבות. עוד יבואו על הברכה שותפים גדולים ממפעל "הרמב"ם היומי" המביאים את הספרים לכל דורש ומדביקים את כולנו בעשייה מבורכת מלאת רגש. תודה לאכסניה של קודש, "ישיבת אור וישועה", בראשות מו"ר הרב אליהו זייני שליט"א, שהייתה עד כה בית חם למפעל.

תהא משכורת כולם שלמה מעם ה' אלוהי ישראל, וזכות הנשר הגדול תהא חופפת עליהם. ואחרונים חביבים, הלוא הם בני ביתי. יברך השם את נוות ביתי, ישמרה צור, המלווה את עבודתי הקשה במפעל זה, ואת ילדינו היקרים. יהי רצון שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו אוהבי השם ולומדי תורתו לשמה.

תודה גם לבעלי הנספחים, הרב יהושע פרידמן והרב יוסף פלאי. תודה מיוחדת לרב אבי כהנא מ"ישיבת בית הבחירה" על כל הסיוע המלווה, ובייחוד בתמונות הצבעוניות, ולרב מנחם מקובר, שיעץ לנו והעמיד לרשותנו באדיבותו הרבה את ספרו "אוצר תורת הקרבנות". אף נעזרנו בעצותיו של פרופ' יואל אליצור, אשר ידיו רב לו בזיהוי המקומות בארץ ישראל. תודה רבה ליהודה עציון ולאחר 'הר הקודש/מקום המפגש' על הצילומים המרשימים מהר הבית. עוד סייענו בענייני ראליה פרופ' זהר עמר, המלווה את עבודתנו מתחילת המפעל, ד"ר משה רענן, שסייע לנו בענייני החי והצומח, והרב ד"ר נחום בן יהודה, מומחה לענייני טקסטיל עתיק. הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב אברהם שטיינמן האירו את עינינו בענייני רפואה, ועוד מומחים רבים סייעו לנו להבין את מציאות החיים המתוארת בכל רחבי הספר.

תודה למעמדים את הספר בכל תבניותיו, מר מנחם מענדל שכטר ומר נאור ידעי, שהפיקו מרגלית מתחת ידם, תוך הגהה מדוקדקת במגוון אמצעים, עד כמה שידנו מגעת. נאור ניהל את התהליך כולו ושכלל את תהליך הגהתו בחכמת לב.

תודה גם למגיחים מר אברהם בן ארוש ובן ציון חניה ונדב אחיטוב וכל מי שהגיהו חלקים מן הספר, למחצה או לשליש או לרביע. תודה גם לרבים וטובים שסייעו לנו בליבון עניינים מסוימים בספר זה, שדקדקנו בו הרבה כפי כוחנו, מילה במילה. כולם עבדו ביתר שאת במגמה להעמיד את הספר לרשות לומדי "הרמב"ם

יוחאי מקבילי

קדומים

שבט תשע"ד

✧ הערות ✧

1. שגגות יב,ב; יג,א; טו,א. 2. סנהדרין ד,ח. 3. בכורות ד,ד. 4. תמידין ומוספין ז,כב-כה. 5. מורה נבוכים ב,לט. 6. משנה סוטה ט,ג. 7. בבלי סנהדרין ע,א; 8. סדר התפילה מג. 9. דברים יב,ה. 10. ירמיה ל,ז. 11. חגי א,ד. 12. מכילתא כי תשא. 13. ילקו"ש שמואל קו. 14. תפילין ג,ג. 15. ראה במבוא לספר טהרה. 16. ראה: פה"מ כלים יב,א; יב,ד; טו,ג; טז,א; כד,ט; כו,א. 17. כבהקדמתו לספר משנה תורה. 18. ראה קידוש החודש יז,כד. 19. מו"נ ג,יד. 20. עפ"י ירמיה א,ית. 21. ראה ירמיה כז,ט. 22. פה"מ דמאי ב,ג. 23. אבות ג,יח; ואינו בנוסח הרמב"ם למשנה.